

PĂSTORITUL ÎN ȚARA FĂGĂRAȘULUI ÎNTE SECOLELE XIV-XVIII

CONSTANTIN POPESCU

Cercetînd o serie de informații cuprinse în literatura de specialitate apărută în țară ne-a reținut în mod deosebit atenția clasificarea propusă de Romulus Vuia¹⁾ referitoare la tipul de păstorit în Țara Făgărașului. Pornind de la analiza practicării acestei ocupații în satul Drăguș, autorul apreciază că pentru secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, populației din satele făgărășene i-a fost caracteristic păstoritul agricol cu stîna la munte. Autorul notează totodată și lipsa unor cercetări mai numeroase și mai temeinice, ceea ce împiedică deocamdată o clasificare mai precisă a tipului de păstorit din această parte a țării²⁾.

În intenția de a contribui la cunoașterea dezvoltării istorice a acestei ocupații în Țara Făgărașului, vom prezenta cîteva date ce privesc locurile de pășunat și folosirea munților, numărul de oi și dijmele locale, cunoscute aici între secolele XIV—XVIII.

Evoluția îndeobște cunoscută a istoriei politice a Țării Făgărașului dus, printre altele, la cristalizarea unei fizionomii aparte a relațiilor feudale în acest ținut românesc. Procesului normal al dezvoltării feudalismului în secolul al XIV-lea și al XV-lea, marcat de identitatea cu situația din Țara Românească, i se suprapun începînd cu secolul al XVII-lea raporturi feudale noi³⁾, dictate de noua stăpînire politică. În virful ierarhiei feudale va fi de acum regele, respectiv principii Transilvaniei, noii „domni terestres“, Țara Făgărașului pășind astfel pe calea transformării ei în domeniu feudal.

¹ Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la români*, Ed. Academiei, 1964.

² *Ibidem*, p. 96.

³ D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea*, Ed. Academiei, București, 1968, vol. II, p. 22.

Am făcut de la început această remarcă, cu scopul de a ușura înțelegerea coordonatelor istorice și politice în care s-a dezvoltat economia de vite și înăuntrul căreia, date fiind și condițiile de mediu geografic, creșterea oilor a ocupat un loc de prim ordin.

Cele mai vechi știri cu privire la locurile de pășunat și construcțiile pastorale le găsim în actele de danie făcute de domnii munteni unor rude și boieri credincioși din Țara Făgărașului. Astfel, printr-un hrisov dat după anul 1390⁴⁾, Mircea cel Bătrîn întărește lui Ioan, Burcea și Calian Braniștea Urășei și o stină în muntele Lereștilor. La 18 iulie 1437 Vlad Dracul cinstește pe slugile sale Stan sin Tatul, Ursul ș.a., cu stăpânirea satului Mărgineni și a unor munți scutiți de la goștinărit, oierit și vierit⁵⁾. Tot atunci, același domn dăruie boierului Stanciu Moisescu și feciorilor săi „muntele Jneapănul și din vârful muntelui apa râului pînă la mijlocul Oltului. . . și loc de moară. . . și apă de două roate și slobozenie de a mai face și alte mori, viltori și dîrste⁶⁾).

Șirul acestora continuă în a doua jumătate a secolului al XV-lea, cînd Vlad Țepeș dă, în anul 1452, boierului Stanciu Mailat și fraților săi a patra parte din satul Dejeni cu munții Presaca, Izvorul și Zîrna, scutindu-i de la orice dajdie⁷⁾; acesteia i se adaugă dania făcută în anul 1473 de Radu cel Frumos jupanului Stoica Naneș⁸⁾, precum și actul din anul 1476 prin care Basarab cel Bătrîn (Laiotă) întărește boierului Șerban din Țara Făgărașului jumătate din satul Șinca cu munții Nemaia și Ludișor⁹⁾. Acesta se pare că e ultimul hrisov cunoscut, dat de domnii Țării Românești boierilor de aici.

Pentru această perioadă, folosirea pădurilor și în special a munților pentru pășunat se făcea pe baza vechilor drepturi ce decurgeau din lex valachorum. Deși aceste bunuri erau în majoritate proprietate boierească, ele constituiau moșii stăpînite de obștiile sătești formate din boieri și iobagi¹⁰⁾.

⁴ Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, Ed. Academiei, București, 1968, vol. I, p. 31.

⁵ Ștefan Meteș, *Situația Economică a românilor din Țara Făgărașului*, Cluj, 1935, vol. I, p. XXVII.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Ion cav. de Pușcariu, *Fragmente istorice despre boierii din Țara Făgărașului*, Sibiu, 1907, p. 59.

⁸ D. Prodan, *op. cit.*, vol. II, p. 12.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Al. Bărbat, *Dezvoltarea și structura economică a Țării Oltului*, Cluj, 1938, p. 35.

Schimbarea raporturilor feudale odată cu transformarea Țării Făgărașului în domeniu nu modifică structural dreptul de proprietate și folosință a munților și a celorlalte locuri de pășunat. Chiar dacă o parte din vechii boieri sînt „reduși“ la starea de iobăgie sau reînnobiți, asistăm în multe situații la confirmarea prerogativelor anterioare sau la danii noi, obținute de la principii — noii domni de pămînt.

Pentru urmărirea în continuare a știrilor referitoare la locurile de pășunat și construcțiile pastorale din zonă, vom folosi datele cuprinse în conșcrierile urbariale din anii 1632 și 1637, în care au fost trecute averile boierilor împreună cu munții. Deși sumare și nu întotdeauna consecvente, urbariile amintesc stîni în munții Nemaia, Tiganul, Groapa, munte folosit împreună cu iobagii, Bilea, Scărișoara, cu două stîni, Butin, Pleașa, Sălașul, Valea Pojorta, cu două stîni, Moșul Mare, cu două stîni, Fața, cu două stîni, Budi, Smida, Arpășel, Viștea Mare, Zănoaga, cu două stîni, Viștișoara, cu două stîni, Ucea Mare, cu trei stîni, Ucișoara, Tărițe, Batian, Albota ș. a.¹¹⁾

Veniturile boierilor de pe urma munților nu sînt menționate în urbarii. Aceștia îi foloseau pentru pășunatul oilor, vitelor și porcilor proprii, primind și pe cele ale supușilor, pe bază de învoială, iar împărțirea veniturilor se făcea în raport cu drepturile fiecărui pârtaș.

Munții boierești interesau mai puțin pe stăpînii feudali, dat fiind că aceștia își aveau asigurate produsele prin dijme și alte prestații iobăgești. Mai tîrziu însă, pe toată durata secolului al XVII-lea, principii vor încerca prin diferite mijloace să intre în stăpînirea munților, cum s-a întîmplat în anul 1664 cu munții Porumbacului, de Sus, reclamați de curtea de Porumbacu¹²⁾.

Știrile din secolul al XVIII-lea vorbesc despre principii ca stăpîni de drept ai unor munți. Astfel în urbariul orașului Făgăraș din anul 1758, la capitolul venitul munților, se arată că pe teritoriul acestui district sînt conșcriși 52 de munți, în afară de cei ai domnului de pămînt¹³⁾.

Urbăriile amintite, ca și cele din anii următori, pomenesc foarte rar sate înscrise cu munți proprii sau iobagi cu drepturi de proprietate asupra lor. De regulă aceștia își pășteau oile mai mult pe pășunile boierești, plătind arendă în natură și bani. Întîlnim însă și situații cînd familii iobăgești

¹¹ D. Prodan, *Boierii și vecinii în Țara Făgărașului*, în *Anuarul Inst. de Ist. Cluj*, VI, 1963, p. 248—249.

¹² *Ibidem*, p. 282.

¹³ Ștefan Metes, *op. cit.*, p. LXXXIV.

stăpîneau o parte din munții satelor. Este cazul satului Voivodenii Mici, unde în anul 1772, patru familii iobăgești și două boierești stăpîneau jumătate din munții așezării, fiecare familie avînd dreptul să pască vara cîte 90 de oi cu lapte și mai multe sterpe. Dacă nu aveau oi proprii, puteau primi și de la săteni, de la care luau ca arendă un burduf de brînză de 32 fonți și cîte 1 1/2 cr. de fiecare oaie cu lapte¹⁴). Tot astfel, în satul Viștea de Jos, patru familii stăpîneau muntele Viștișoara, în care puteau fi scoase la pascut 500 de oi. Arenda pentru oile străine (96 fonți de brînză, un miel, un caș de 50 cr. anual), se lua pe rînd de către familia boierului Șandru împreună cu familia iobăgească Vișău, iar în anul următor de către celelalte două familii boierești, Cîrje și Stanciu¹⁵).

Acest sistem de coproprietate boierească și iobăgească asupra munților, întîlnit numai în Țara Făgărașului, își are explicația în faptul că în condițiile transformări acesteia în domeniu feudal, o mare parte din vechea boierime a fost redusă în starea de iobăgie. În atare situație, dreptul de stăpînire asupra munților n-a fost cedat atît de ușor, el perpetuîndu-se pînă în perioade tîrzii.

Munții erau socotiți o mare avere iar pierderea lor era reclamată timp îndelungat. În anul 1599, Andrei Bathori reîntărea dreptul boierilor și celorlalți locuitori ai Țării Făgărașului de a-și paște oile pe pămînturile sasești, drept de care s-au bucurat „ab antiquo” și de la care i-a oprit principesa Maria Christierna¹⁶). Se pare că insistența îndelungată a românilor din sudul Transilvaniei și în special a făgărășenilor pentru a-și păstra dreptul de pășunat pe pămîntul crăiesc, decurge din vechiul drept de folosință comună a pădurii pecenegilor și cumanilor, înscris în diploma andreiană¹⁷. Se consideră de asemenea, că tot la cererea făgărășenilor, Mihai Viteazul va impune în dieta din iulie 1600 stăpînirea dreptului de pășunat reciproc al satelor românești, ungurești și sasești pe teritoriul satelor vecine, drept care va întărit și de Gabriel Bathory și Gabriel Bethlen¹⁸). Tot pentru respectarea vechilor drepturi de folosință munților se plîng și boierii din Arpașul de Jos împotriva domnului de pămînt Iosif Teleki. În ancheta făcută în iulie 1726 aceștia îl acuză invariabil „...munții ni-i pășunează cu vitele sale și oile și vitele noastre nu ni le permite pe munții noștri... din vechime a fost obiceiul să ne minăm oile în munții noștri...”

¹⁴ *Ibidem*, p. LXXXV.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ D. Prodan, *Iobăgia...*, vol. I, p. 336.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ D. Prodan, p. 250.

și oile noastre ni le-a mînat la curtea sa și pe păcurari ni i-a băgat în temniță. . . și sîntem siliți să părăsim munții. . . și să ne prăpădim cu tot satul atît boierii cît și iobagii“¹⁹⁾.

. . .

Pentru perioadele de care ne ocupăm, practicarea păstoriului alături de agricultură a cunoscut și aici o dezvoltare intensă, produsele obținute asigurînd un echilibru stabil vechii economii țărănești. Numărul mare de stîni amintite în documentele vremii e un indiciu că Țara Făgărașului a cunoscut formele tradiționale întîlnite în majoritatea zonelor pastorale din țară.

Creșterea numărului de oi în Țara Făgărașului poate fi urmărită statistic începînd cu secolul al XVII-lea, cînd statutele și conscrierile în urbarii devin obișnuințe ale cancelariilor fiscale ale vremii. Faptul că stăpînul domeniului ținea oi proprii, îl aflăm dintr-o scrisoare din anul 1549 a castelanului Matei Daczo, în care sînt precizate condițiile de angajare a ciobanilor²⁰⁾. În anul 1632 Cetatea Făgărașului avea 16.984 oi, curtea din Porumbacul de Jos și cea din Comana de Jos 4417²¹⁾. Conscriptiia fiscală făcută în anul 1640, în 23 sate întregi și 23 părți de sate, a înregistrat 24 179 capete de oi și capre²²⁾, iar cea a districtului și orașului Făgăraș, făcute în anii 1721—1722, arată că numărul oilor preoților, boierilor și iobagilor era de 13 586 capete, exceptînd pe cele ale curții fiscale și ale nobililor²³⁾. De asemenea, urbariul din anul 1758, menționează că la Făgăraș se percepea zeciuala pentru un număr de 50.000 oi, capre și porci²⁴⁾; în această cifră intrau probabil și oile care iernau în Țara Românească.

Cu toate acestea, din conscripțiile ulterioare ale cîtorva sate, se poate constata o scădere considerabilă a numărului de oi în secolul al XVIII-lea²⁵⁾. Cauzele principale ale acestui fenomen par a fi seceta și foametea dintre anii 1717—1718 și greutățile generate de așezarea armatei austriece în Țara Făgărașului între anii 1718—1739²⁶⁾. Toate declarațiile făcute la

¹⁹ H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmășe românești*, Ed. Academiei București, 1964, col. I, p. 196.

²⁰ D. Prodan, *Iobăgia*..., vol. II, p. 20.

²¹ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. LXXXIII.

²² *Ibidem*.

²³ Al. Bărbat, *op. cit.*, p. 42.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 368—369.

²⁶ Al. Bărbat, *op. cit.*, p. 43.

anchetele din anul 1726²⁷) vorbesc de noi obligații impuse satelor pentru întreținerea cirezilor de vite ale împăratului, cailor soldaților etc.

. . .

Prezintă interes și cele câteva aspecte, stabilite documentar, cu privire la plata păstorilor și la dijmele cunoscute pe domeniul Făgăraș.

O știre din anul 1549 precizează că angajarea ciobanilor se făcea de la Sf. Gheorghe până la Sf. Dumitru, perioadă pentru care primeau două oi din 200, de două ori haine și pieile de la oile moarte, sau o sărică. Unui om, pentru slujba pe o lună, i se mai dădeau o cibă de grâu, lapte în timpul verii și brânză iarna. Pe zi avea obligația să facă un caș, începând cu ziua de Sf. Gheorghe, iar după ziua de Sf. Urban, când se înțărcau mieii, să facă cîte trei. Cel ce îngrijea de măieriști (stîni), mai primea în plus a șaptea parte din caș²⁸). De asemenea, între anii 1758—1788 păstorii fiscali primeau anual 6 cibă de grâu sau secară, 6 cibă de porumb și 24 perechi de opinci²⁹).

Privitor la dări, precizăm că pe domeniul Făgărașului nu apare quinquagesima, dare atît de cunoscută în restul Transilvaniei, prestată față de rege, deoarece în perioada cînd aceasta s-a generalizat, Țara Făgărașului făcea parte din Țara Românească. Nu se întîlnește aici nici datul oilor, obligație la care erau impuși numai românii din Transilvania³⁰. După unele mențiuni de scutiri însă, întîlnite în daniile făcute boierilor, putem presupune că asemenea dare exista încă din vremea domnilor munteni. Astfel, un hrisov al lui Mircea cel Bătrîn conține însemnarea „să se odihnească ei de dijmă de oi și de vămuitul porcilor. . .³¹)“.

Din multiplele obligații în natură, muncă și bani, prestate către curțile feudale, în perioada următoare, vom nota pe cele legate de creșterea oilor. Între anii 1560—1570 fiecare sat dădea anual cîte 2—6 ocale de unt³². Zeciuala se lua și din oi, după cum se plîng iobagii din Viștea de Sus: „primăvara cînd e vremea dijmei mieilor nu ni-l lua cum am avut obiceiul pînă acum... și toamna cînd îi noatină atunci sîntem si-liți să-l dăm... și atunci berbecuțul nu-l ia fără caută să fie o mială fru-

²⁷ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 277—346.

²⁸ *Ibidem*, p. LXXXIV.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 289.

³¹ *Ibidem*.

³² Ștefan Meteș, *Viața agrară, economică a Românilor din Ardeal și Ungaria*, București 1921, p. 249.

moasă...³³. În anul 1623 întâlnim obligația ca pământurile cetății să fie gunoite timp de două săptămîni cu cîte 500 de oi, iar de la stînilor din munți să se ia, pe seama castelanului suprem al cetății, cîte doi cași mari sau 48 fonți de brînză, iar mai tîrziu cîte trei florini³⁴. Convertirea treptată în bani a acestor obligații e atestată și de urbaniul orașului Făgăraș din anul 1758, care menționează că anual se ia de la turme în total cam 20 000 de capete — suma de 125 florini renani³⁵.

. . .

Practicarea păstoritului a contribuit printre altele și la apariția și dezvoltarea unor meșteșuguri și industrii țărănești în zonă. În afara industriei casnice, prelucrarea unor importante cantități de lînă se făcea cu ajutorul instalațiilor tehnice minate de apă, existente aici în număr mare. Între anii 1721—1722 în tot districtul sînt conscrise 66 pive și un număr mare de dirste și viltori, care îngroșau straie, bubouri (sarici), pănură pentru zeghi și cioareci.

Fiecare sat avea cojocari, pielari și tăbăcari. Cei mai de seamă erau considerați tăbăcarii din Făgăraș, constituiți în breaslă cu statut aprobat la 28 martie 1643 de către Gh. Rakoczy I, precum și cei din Beclean, Arpașul de Sus, Cîrțișoara și Ileni³⁶.

. . .

Transhumanța pastorală, fenomen cunoscut în satele din sudul Transilvaniei încă din feudalismul timpuriu³⁷ a fost prezentă și în păstoritul făgărașan. Proprietățile asupra unor munți în Țara Românească, vecinătatea graniței oficiale, precum și existența numeroaselor trecători, au făcut ca mînarea turmelor pe pășunile alpine ale Țării Românești să constituie o obișnuință a localnicilor.

În 1632 de pildă, Cetatea Făgărașului și curțile din Porumbacul de Jos și Comana de Jos aveau împreună aproape 27 000 de oi peste munți³⁷, înregistrate și de vătafi de plai din Făgăraș³⁹. Se întîlnesc și iobagi fiscali

³³ *Ibidem*, p. 276.

³⁴ Al. Bărbat, *op. cit.*, p. 34.

³⁵ Ștefan Meteș, *Situația economică...* p. LXXXIV.

³⁶ *Ibidem*, p. CII.

³⁷ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Edit. Casa Școalelor, București, 1944, p. 88.

³⁸ Ștefan Meteș, *Păstorii ardeleni din Principatele Române*, Arad, 1925, p. 18.

³⁹ Al. Bărbat, *op. cit.*, p. 46.

care aveau oi mai multe și pe care le țineau la iernat în Țara Românească. „Aceștia fac ciștiguri bune și se hăzuiesc“, după cum menționează un urbariu al comunei Berivoff Mari⁴⁰.

La începutul sec. al XVIII-lea fenomenul transhumanței ia amploare. Astfel, în anul 1726 trec în Țara Românească din toată Țara Făgărașului 50 000 de oi și 3 000 vite mari⁴¹. La acestea s-ar mai putea adăuga și alte informații care atestă rolul important al păstoritului transhumant local.

Totuși, în comparație cu zonele similare din sudul Transilvaniei, cum sînt Mărginimea Sibiului, Săcelele, Branul, Covasna și Brețcu, intensitatea fenomenului transhumanței în Țara Făgărașului este mult mai mică. În timp ce în prima jumătate a sec. al XVIII, numai din Țara Birsei treceau Carpații peste 500 000 de oi⁴², Făgărașul înregistra doar cifra de 50 000. Pentru aceasta, se pare, realitățile actuale etnografice și de cultură spirituală ale zonei sînt relativ sărace în relevarea unei vieți pastorale dezvoltate în trecut. Păstorii făgărășeni au fost mai mult paznicii vetrelor lor, menținându-și pozițiile economice prin gospodăriile lor autarhice⁴³.

Concluzionînd, caracteristica principală a păstoritului local între secolele XIV—XVIII este dată de pendularea cîdlică cu turmele între gospodărie, pășunea din hotarul satelor și stîniile din munți. Transhumanța rămîne totuși un fenomen sporadic, care va dispărea treptat la sfîrșitul secolului XIX și începutul celui de-al XX-lea.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 44.

⁴¹ Bujor Surdu, *Urbariile Domeniului Făgăraș*, în *Revista Arhivele* nr. 2, București, 1958, p. 238.

⁴² C. Popescu, *Construcțiile pastorale din munții Branului*, în *Cibinium*, Sibiu, 1973.

⁴³ Al. Bărbat, *op. cit.*, p. 44.

DIE SCHAFZUCHT IM FOGARASCHER LAND IM 14.—18. JAHRHUNDERT

(ZUSAMMENFASSUNG)

Auf Grund eines reichen Quellenmaterials, das er in Archiven und in der einschlägigen Fachliteratur gefunden hat, schildert der Verfasser einige Kennzeichen der historischen Entwicklung der Schafzucht im Fogarascher Land im 14.—18. Jahrhundert.

Es werden Aspekte betreffend die Weiden und die Benützung der Gebirgsalmen beschrieben, sowie die Anzahl der Schafe und die lokalen Abgaben der Hirten angeführt. Der Verfasser versucht, Schlussfolgerungen über die Art und Charakteristik der Schafzucht in diesem Landesteil zu ziehen.